

Riječ *tucak* dolazi još u nekoliko stihova: 73, 86, 115, 117, 120. U varijanti iste pjesme pod br. 58. veli se za Vuka:

Veće skide gospodsko odijelo
I obuče prosjačke haljine (150—1).

Njega robinja Kumrija, koja ni po čemu ne može znati, da bi bio sužanj, pozdravlja riječima:

»Dobro dode, sužanj-nevoljniče! 167.

Dalje žena bana Zadrana veli:

A došao sužanj u avliju
Moliti se za Boga jednoga,
Ne bi li mu štogod darivala;
Kumra dode u zelenu bašću,
Da odnese *tucaku* podjelu. 220—4

U današnjem našem književnom jeziku nema riječi *tucak*, pa je i u Ristić-Kangrginu »Srpskohrv.-nemačkom rečniku« imenica *tucak* u značenju »prosjak« označena kao zastarjela. Nekadašnju njezinu upotrebu dokazuje prezime *Tucaković*. No treba da spomenem jedan izuzetak; to je njezina upotreba u Maretićevu prijevodu »Odiseje« (u 3. izdanju 1915). U »Odiseji« dolazi nekoliko puta riječ *ἀλκίτης* u značenju »skitač, potukač, potucnja, prosjak«, a Maretić je prevodi našom »*tucak*«, na pr.:

I ja sam nekad bogat u obilnoj živio kući,
Živio među ljudma, i *tucaku* d'jelio često. 17, 419—20
Tucak na to se Ir. razljutiv odgovori ovo. 18, 25

Kao što je Reljković riječ *tucak* uzeo u sekundarnom značenju »prosjak«, tako ju je i Maretić po krivoj etimologiji uzeo u značenju »potukač«, t. j. *tucak* je i njemu »onaj koji se potuca«. Ni Maretić, ni prije njega Daničić u »Korijenima«, nisu pitali, kako je imenica *tucak*, gen. *túcaka* načinjena prema glagolu *tući*, t. j. kako je dobila formant *-ak*: *-aka*, i kako stoji njezino *c* prema korišćenoj *tuk-*.

Riječ *tucak* doista je tuda, i to turska riječ *tutsaq* »ratni zarobljenik« prema glagolu *tutmaq* »uhvatiti, zarobiti« v. na pr. Redhouse, Turkish and English Lexicon, na str. 1251, gdje se tome glagolu pod 4) meće značenje »to capture, to make prisoner«. Turski konsonantski skup *ts* daje u našem jeziku afrikatu *c* kao na pr. u riječi *jácija* »večernja molitva u muslimana« od tur. *jatsy* »lijeganje« prema glagolu *jatmaq* »lijegati, leći«.

Kako su se odavno izmijenile društvene prilike i državno uređenje, kad su ratni zarobljenici, zvani turskom riječju *túcaci*, puštani, da bi idući kao *prosjaci* sastavili otkup, tako se i riječi *tucak* moglo zaboraviti njezino osnovno značenje »zarobljenik«, te je na njegovo mjesto moglo doći *popratno* »prosjak«, a po *krivoj* etimologiji i »potukač« (t. j. skitač).

Stjepan Ivšić

CANKARJEVE LJUBLJANSKE »IZBE«

Na oblikovanje duševnosti posameznika in njegovih življenjskih nazorov imajo socialne razmere in pogoji, v katerih živi posebno v mladih letih, ko se najgloblje in najtrajneje vtisne spomin nanje v zavest, brez dvoma velik, če ne odločilen vpliv. Med temi pogoji je eden najvažnejših njegovo stanovanje in vsi tisti drobni činitelji, ki mu omogočajo telesno življenje, se pravi, osnovno okolje, v katerem se giblje in od katerega prejema pobude za razvoj ali ki ga ovira v njegovi rasti.

Neugodne materialne razmere, katerim je bil izpostavljen Ivan Cankar zaradi svojega družbenega porekla, so ga navdajale s črnim obupom in pesimizmom, brž ko je z doma na Vrhniki nameril svoj korak v svet. »Nikoli se

nisem tako malokedaj smejal kakor v tistih mladih letih, ko je tako zgodaj in tako neusmiljeno planila name grenka krušna skrb, pravi v svoji črtici »Hoja v šolo.«¹ Če sicer po eni strani n. pr. v »Mojih izbah«² z veseljem pozdravlja svoj dunajski kabinet pri Löfflerjevih, ki mu je bil prvi pravi dom, ter v mnogih »rožniških« črticah slavi svoj drugi dom, ki ga je imel na Rožniku dobrih sedem let, pa se po drugi strani z vso bridkostjo in grenkostjo spominja svojih dijaških izb, ki so mu bile le postaje na trnovem križevem potu njegove mladosti in v katerih je bil deležen vseh tegob neurejenih socialnih razmer. V svojih dijaških letih je bil namreč okusil vse dobrote tako imenovanega »posteljaša«, kakor so v osemdesetih in devetdesetih letih preteklega stoletja tudi uradno imenovali v Ljubljani stanovalce, oz. prenočevalce, največ revne študente s podeželja, ki so pač stalno bivali na določenem stanovanju, niso pa tam prejeli hrane. Iskati so si jo morali pri raznih »dobrotnikih« ali redkih cenenih dijaških menzah, kakor je bila »Ljudska kuhinja« v Strelški ulici, v kateri so za neznaten denar ali morda zastonj dobivali toliko jedi, da niso poginili od gladi; največkrat pa so ostali brez zajtrka, kosila ali večerje. To je bil tisti naš dijaški proletarijat, katerega starši niso zmogli stroškov za vzdrževanje in študij nadarjenih svojih otrok v mestnih šolah. Nazorno sliko takega študenta je Cankar ob svojem vzgledu podal v črtici »Desetica«, v kateri je z vso pretresljivostjo popisal svoje doživljanje iz dobe, ko je obiskoval tretji razred ljubljanske realke.

Kar se Cankarjevih ljubljanskih dijaških stanovanj tiče, navajajo uradne šolske vpisnice v arhivu bivše realke na današnji I. gimnaziji v Ljubljani tri naslove: za šolsko leto 1888/89 St. Peterstrasse 13 (danes Sentpetrska cesta 11), za šolska leta 1889/90, 1890/91 in 1891/92 Burgstallgasse 15 (danes Gradišče 13, hiša, v kateri je bila nekoč gostilna »pri Lovšinu« na voglu Gradišča in Gregorčičeve ulice) in za šolska leta 1892/93, 1893/94, 1894/95 Florianzgasse 32 (danes Florijanska ulica 24). Fran Petre v svoji študiji³ navaja samo prvi in tretji naslov po uradnih vpisnicah in po starem, predpotresnem štetju hišnih števil brez te pripombe, kar bi današnjega Cankarjevega biografa utegnilo zavesti v zmotu. Dejansko pa je bila stvar s pisateljevimi dijaškimi bivališči nekoliko drugačna. Njegov brat Karlo Cankar pripoveduje v svojem spomin-skem članku »Stric Šimen«, da je bival Cankar »nekoliko prvih mesecev svojega šolanja v Ljubljani« pri stricu Simonu, takratnem uradnem slugu pri okrajnem glavarstvu za ljubljansko okolico nekje na Vodnikovem trgu v zgradbi tega glavarstva. S tem novim podatkom je pojasnjeno dogajanje črtice »Stric Šimen«, ki se je doslej zdela napisana po fantaziji. Navedeno stanovanje je bilo na Vodnikovem trgu števil. 5, kar potrjujejo podatki ljudskega štetja z dne 31. dec. 1900,⁴ ki naštevajo med stanovalci hiše Simona Cankarja, priseljenega v Ljubljano 1888 (in ne ok. 1885, kakor omenja po spominu Karlo Cankar), njegovo drugo ženo Marijo, roj. 7. apr. 1852 v Bohinjski Bistrici, in hčerko Marijo iz prvega zakona, roj. 8. septembra 1863. Popisna pola, ki jo je izpolnil stric Šimen sam, označuje tudi njegovo miselnost, ki je bila v narodnostnem smislu docela v nasprotju z miselnostjo njegovega polbrata Jožeta, Cankarjevega očeta: vse podatke je vpisal v nemščini in v gotici in celo svoje ime je podpisal v nemškem pravopisu — Zanker. Za občevelni jezik je na prvem mestu navedel nemški, kar je potem nekdo naknadno prečrtal, in šele na drugem mestu slovenskega. Hiša je bila last c. kr. finančnega erarja in ne okrajnega glavarstva. Vsi ostali podatki soglašajo.

¹ Koledar Družbe sv. Mohorja za l. 1922, 58.

² CZS XIX., 221.

³ Dr. Fr. Petre, Rod in mladost Ivana Cankarja. Ljubljana 1947, 122.

⁴ Karlo Cankar, Stric Šimen. Slavistična revija 1948, 269—70.

⁵ Naznanilnica za popis prebivalstva in najvažnejših domačih koristnih živali po stanju dne 31. dec. 1900. Mestni arhiv, mapa 37.

Nekaj dni po novem letu 1889 je stric Šimen, kakor pripoveduje Karlo Cankar, zapodil prvošolca Ivana iz stanovanja. Ta se je nato ves sestradan in premrl zatekel domov na Vrhniko, toda že naslednjega dne se je vrnil v Ljubljano z materjo, ki mu je našla stanovanje na Poljanskem nasipu 13 pri trzinški slamnkarici Ani Marješičevi. Prvo vest o tem Cankarjevem stanovanju je zabeležil Strmiški,⁶ ki piše: »Stanoval sem dijaček na Poljanskem nasipu štev. 14 v Ljubljani v sedaj že podrti Romovi hiši pri teti Anki, znani dijaški materi in sicer v pritličju; Cankar, nekaj mlajši od mene, pa v drugem nadstropju pri dolgi, kot trska suhi gospodinj, katere ime sem pa že pozabil. Pri študentih je bila znana kot zelo huda ženščina in šepetalo se je, da je ozmerjala, da, celo pretepla, »starino« Levstika, ki je bolehen, nadložen in — siten, tudi tam stanoval.«⁷ Ker ima Poljanski nasip od 1876, ko se je v Ljubljani uvedlo štetje hiš po sode in liha številkah, samo sode številke, bo torej pravilna številka 14 in ne 15, kakor zatrjuje Karlo Cankar. Danes stoja na tistem mestu dvonadstropna nova hiša s štev. 10, ki je zadnja ob Ljublanici pred Rdečo hišo, ter je umaknjena z njo na isto črto.

Dijaška gospodinja Ana Marješič se je po podatkih ljudskega štetja 31. decembra 1890⁸ rodila 11. avgusta 1850 v Sv. Valpurgi pri Smledniku na Gorenjskem. Bila je samska in je poleg dijakov na stanovanju imela pri sebi še mater Ano iz Trzina, ki je pomagala pri gospodinjstvu, nedoletno nečakinjo in nečaka. Po pripovedovanju še živih prič, takratnega tretješolca Josipa Bučarja, profesorja v pokoju (8. marca 1950), in takratnega šestšolca Ivana Froleta (9. marca 1950), ki sta stanovala v pritličju iste hiše pri dijaški materi Ani Hinner, »gospe Plivarjevi«, katero je Cankar tako plastično opisal in karakteriziral v »Blagih dušah«⁹ in še kasneje v črtici »Amalija«¹⁰, je bila Ana Marješičeva tip takratne dijaške gospodinj: stroga, pobožnjaška in jezična. Večkrat je prihajala v pritličje k Ani Hinnerjevi na razgovor. Med drugim je tam pripovedovala, da ima na stanovanju dijaka, ki tiči samo v knjigah in je zelo sam svoj; ta dijak, Ivan Cankar, je čisto v redu fant, samo napako ima, da moči posteljo. Po besedah istih prič se Cankar ni dosti družil z dijaki vrstniki v hiši, dasi je imel tam celo rojaka z Vrhnike, Antona Šušteršiča, kasnejšega trgovca v Ljubljani. Sostanovalci so ga imeli za čudaka in celo filistra, kajti vedno so ga videli s knjigo v roki. Že na stopnicah in nato na poti v šolo je bral, posebno nemške reklamke. Imel je večkrat vnete in krmežljave oči, tako da ga Ivan Frole v že navedenem feljtonu »Reminiscence« sploh imenuje Krmežljavčka. Ves čas, ko je obiskoval prvi razred realke, je moral ob nedeljah hoditi za svojo pobožnjaško gospodinjno k frančiškankom »držat prostor« že eno uro pred pričetkom popoldanskega »nauka«. Ko je nato prišla v cerkev, je moral do konca cerkvenega opravila stati poleg nje.

Nekaj podrobnosti iz Cankarjevega življenja v času, ko je bival pri Marješičevi, vsebuje tudi pismo nekdanjega njenega najemnika Vinka Lavriča, župnika na Brdu pri Lukovici, z dne 18. novembra 1949. Naslovljeno je na akademskega slikarja Miho Maleša, ki nam ga je dal blagohotno na razpolago. V njem pisec poroča, kako mu je gospodinja pripovedovala o Cankarju dijaku, da je zmerom naprej in naprej risal in da je moral spati na »gavgah«, kakor so imenovali njegovo zločljivo posteljo (Feldbett), ki jo je bilo laže nositi zjutraj na sonce, kadar je bilo to potrebno.

Pogostokrat ga je obiskovala mati, drobna, suhotna ženica, kakor o tem tudi sam pripoveduje: »Hodil sem v prvo šolo v mestu; vsak mesec ali še bolj pogosto so prišli mati, da so mi prinesli pošito in oprano perilo in da so

⁶ Psevdonim železniškega uradnika Ivana Froleta, ki že 20 let živi upokojen v Ljubljani kot upravitelj hiše na Tržaški cesti štev. 11.

⁷ Strmiški, Reminiscence. Mariborski delavec štev. 147, 2. jul. 1919.

⁸ Naznanilnica za popis prebivalstva ... po stanju z dne 31. decembra 1890. Mestni arhiv, mapa 7.

⁹ »Blage duše!« Spisal Štefan Smuk. »Slovenec« 25.—27. jul. 1896.

¹⁰ Amalija. Spisal Anton L. »Slovenec« 3. jun. 1898.

oskrbeli še mnogo drugih stvari. Hrano sem imel skromno in tudi za stanarino in obleko mi je hodila precej trda.¹¹ Cankar je v tej hiši kot »posteljaš« stanoval nekako do konca šolskega leta 1888/89. Zato pač ne bo držala trditev po spominu pisateljevega brata Karla, ko pravi: »Na tem stanovanju je ostal Ivan do velikih počitnic 1892.«¹²

V drugem šolskem letu 1889/90 se je namreč skupaj z gospodinjo preselil v Gradišče 15 (zdaj 13) hkrati z dve leti starejšo učenko Terezijo Makuc iz Solkana, »posteljašem«, kakor je bil on, in ki se je omenjene priče še dobro spominjajo s Poljanskega nasipa, ko so ji nagajale s pačenjem njenega imena. Stanovanje je bilo v hiši Andreja Črneti, ki je imel v pritličju gostilno in branjarijo, in je sestojalo iz dveh sob in kuhinje v I. nadstropju z velikim, odprtim mostovžem na dvorišni strani. Cankarjevo stanovanje v tej hiši je dokazano ne samo z vpisnico na realki, temveč tudi z vpisom njegovih podatkov v popisnih polah ljudskega štetja z dne 31. decembra 1890.¹³

Tu nastane vprašanje, kako je s Cankarjevim stanovanjem na Šentpetrski cesti 13 (zdaj 11), ki je navedeno kot njegovo bivališče v prvem šolskem letu 1888/89 v realčnih vpisnicah, in edino tam. Časovno bi za to prišla v poštev samo doba od prvih dni 1889 do konca šolskega leta 1888/89, ker je za drugo šolsko leto navedeno že stanovanje v Gradišču. Vse še žive priče s Poljanskega nasipa se ne spominjajo, da bi se bila Ana Marješič, ki je najmanj od 1885 tam stanovala, pa je navedena v uradnih vpisnicah tudi kot Cankarjeva gospodinja na Šentpetrski cesti, tja kdaj koli preselila. Spomin na Cankarja je ostal vsem tem pričam izredno živ, bil bi pa nemogoč v taki meri, ko bi bil Cankar stanoval na Poljanskem nasipu le nekaj mesecev, nato pa morda prav zadnja dva ali tri mesece na Šentpetrski cesti, seveda, če vrhu tega še pomislimo, da je pisatelj razrednik izpolnil njegovo vpisnico šele na kraju šolskega leta, kar pa ni verjetno. Prav tako malo verjetno je tudi, da bi bila Cankarjeva gospodinja v kratkem razdobju največ 6 mesecev dvakrat menjala stanovanje. Iz vsega tega lahko sklepamo, da je zabeležba Šentpetrske ceste 13 kot Cankarjevega stanovanja pisna pomota v realčni vpisnici ali pa rezultat napačne navedbe malega Cankarja, ki se v mestu še ni dobro spoznal.

»Posteljaš« Ivan Cankar je na stanovanju v Gradišču 13 vse do konca šolskega leta 1891/92 doživljal tiste težke duševne depresije sredi skrajnega pomanjkanja in gladi, ki jih popisuje v »Desetici« in črtici »Hoja v šolo«.

Kakor je razvidno iz popisnih pol ljudskega štetja z dne 31. decembra 1890, se je tam tudi prvič spoznal z gledališkim igralcem Antonom Cerarjem-Danilom, ki je stanoval s svojo ženo Avgusto v istem nadstropju vsaj v šolskem letu 1890/91 in s katerima so ga dvajset let kasneje družile tesne prijateljske zveze.

Zadnja tri leta svojega rednega šolanja na ljubljanski realki (V. do VII. razreda) je Cankar hkrati s svojim bratom Karlom bival v Florijanski ulici šte. 32 (zdaj šte. 24) pri krojaškem mojstru Antonu Repovšu. Rojen 27. aprila 1845 v Sentjanžu na Dolenjskem, je ta imel tri sinove, vse mlajše od Cankarja, katerih najstarejši, Friderik, je bil kasneje učitelj in nato šolski upravitelj v Ljubljani. Stanovanje je v povesti »Na klancu« verno popisano: »V hišo se je šlo po široki veži in preko dvorišča, po stopnicah in potem po dolgem mostovžu, ki je visel ob zidu vse okoli dvorišča in se je stresal, če je človek trdo stopal.«¹⁴ Življenjske okoliščine, značaje in odnose med ljudmi je Cankar v povesti precej svobodno preuredil, dejanje samo pa prestavil za štiri leta nazaj. Pri novem gospodarju se je pisatelj dokaj sprostil. Med drugim si je, petošolec, omislil celo flobertovko in se kar na stanovanju uril v stre-

¹¹ Josip Marin, Spomini na mojo mater. Vrtec 1898, 163.

¹² Karlo Cankar, Stric Šimen. Slavistična revija 1948, 270.

¹³ Naznanilnica za popis prebivalstva... po stanju z dne 31. dec. 1890. Mestni arhiv, mapa 7.

¹⁴ CZS V. 199.

ljanju.¹⁵ Instruiral je mlajše dijake v matematiki in začel nastopati v javnosti. Razen pesnenja se je ukvarjal tudi z dramatikom. Bil je v peti šoli, ko je napisal dramo, ki pa po neuspelem poizkusu pri Borštniku, da bi jo spravil na oder, ni končala v peči šentflorijanskega stanovanja, kakor meni Karlo Cankar,¹⁶ ampak je prišla v last najstarejšemu Repovševemu sinu, učiteljsčniku Frideriku, ki jo je potem kazal svojim znancem. Bil je to precej zajeten rokopis, ki ga je pa kasneje Repovš izgubil.¹⁷

Po ljubljanskem potresu 1895 je Cankar stanoval nekaj časa v zasilnem stanovanju na Ledini skupaj z Dragotinom Kettejem, kjer je menda našel celo garje, zaradi katerih je moral v začasno bolnico, ki je imela svoje paviljone na prostoru med sedanjo Dalmatinovo in Pražakovo ulico. Bival je nato tudi v Vodmatu na Friškovec šte. 86, v Megličevi hiši,¹⁸ za katero pa ni jasno, ali je identična s tistim vodmatskim stanovanjem, ki ga opisuje Radivoj Peterlin-Petruška:¹⁹ »Po ljubljanskem potresu sta stanovala Kette in Cankar v Vodmatu, v neki podstrešni, vedno mrzli sobi. Ako je Cankar kedaj skočil hitro s postelje, je vselej treščil z glavo ob strop. Nekega dne smo se srečali na Sv. Petra cesti in povabila sta me, naj jih obiščem. S težavo sem našel njiju stanovanje.« V Vodmatu se je Cankarju zelo slabo godilo.²⁰ Jeseni 1897 je stanoval v Strelški ulici šte. 14 (zdaj šte. 18), a naslednje leto spet v Vodmatu do svojega odhoda v Pulj in nato na Dunaj. Samo še Kette je z njim delil podobno usodo in otepal prav tako revščino, ko je zaradi pomanjkanja denarnih sredstev tako pogostoma menjaval bivališča. Kadar se je Cankar kasneje v prvih letih po 1900 vračal z Dunaja, je menda po več tednov stanoval tudi v stari cukrarni pri »krušni materi slovenske moderne«, Poloni Kalanovi.²¹

Mudil se je tudi na stanovanju svoje tete Marije v Križevniški ulici šte. 11/III (bivša gostilna »pri Vitezu«) od konca oktobra 1903 do začetka februarja 1904, ko je zaradi uprizoritve drame »Kralj na Betajnovi« prišel v Ljubljano.²² Na to stanovanje se najbrž nanaša tudi negotovi spomin Franca Ločniškarja.²³

30. marca 1907 se je Cankar zaradi kandidiranja na socialistični listi pri državnozborskih volitvah preselil z Dunaja začasno v Ljubljano. Nekaj dni je prebival v hotelu »Iliriji«, nato pa je bil skoraj tri mesece gost Etbina Kristana in njegove žene Ade na njunem stanovanju na Cesti na južno železnico šte. 26 (zdaj Masarykova cesta šte. 44), kjer je med volivnim bojem napisal v zdaj že podrti vrtni lopi svojo najboljšo in najslavnejšo novelo »Hlapec Jernej in njegova pravica«. Napisal jo je na osnovi resničnega dogodka, ki ga je v tej hiši doživel in kakor nam to živo opisuje Etbina Kristan.²⁴ Vmes je vsaj v zadnji tretjini aprila stanoval pri družini inženirja Stebija na sedanji Gospodarski cesti šte. 6 (zdaj predelana hiša, v kateri je restavracija »Slavija«, biv. Slamič).²⁵ Pri Etbinu Kristanu je Cankar bival tudi še decembra 1907 (od 18. decembra 1907 do začetka januarja 1908), ko je prišel v Ljubljano na premiero svoje farse »Pohujšanje v dolini šentflorjanski«, in nekaj mesecev v drugi polovici leta 1908. Po svoji vrnitvi iz Sarajeva sredi novembra 1909 se je Cankar udomil v hotelu Tivoliju, kjer je imel sobo v mansardi

¹⁵ Slovenija 4. jan. 1935.

¹⁶ CZS IV. 339.

¹⁷ Sporočilo Antona Mahkote, učitelja v p. v Ljubljani (20. III. 1950).

¹⁸ CP I. 19.

¹⁹ J šte. 290, 11. dec. 1921.

²⁰ CP III. 357.

²¹ J šte. 280, 27. nov. 1921.

²² Obisk 1940, 102; CP II. 416.

²³ Mladika 1921, 16.

²⁴ E. Kristan, Jernejevo rojstvo. Cankarjev glasnik 1937—38, šte. 12, 4—5.

²⁵ CP III. 42.

II. nadstropja,²⁶ a zadrževal se je najrajši in največ v tako imenovani »kmečki sobi« v družbi literatov, slikarjev, igralcev in njihovih znancev ter živel tam pravo bohemsko življenje. Sočno sliko tega življenja podaja v svojih spominih nanj dr. Avgust Reisman,²⁷ ki ga je tam kot dijak večkrat obiskal. Nazadnje je Cankar našel svoj drugi dom na Zgornjem Rožniku, kamor se je začetek aprila 1910 preselil k starim znancem iz družine Franzotovih, ki jih je poznal še iz dijaških let. Na Rožniku je ostal dobrih sedem let. To bivanje je pretrgal samo takrat, ko je preživel od 8. novembra 1910 do 6. maja 1911 nekakšen odmor pri Sv. Trojici v Slovenskih goricah, kamor ga je povabil prijatelj dr. Alojz Kraigher, nato takrat, ko je poleti (junija in julija) 1912 prebil nekaj tednov na Krasu, v Bazovici in Sežani, in mesec avgust istega leta v Kranjski gori kot gost dr. H. Tume, dalje tisti čas, ko je bil en teden (12. do 19. septembra 1913) zaradi predavanja »Slovenci in Jugoslovani« zaprt na ljubljanskem sodišču in nato od 23. avgusta do 9. oktobra 1914 interniran na ljubljanskem Gradu, in nazadnje takrat, ko je moral sredi novembra 1915 obleči vojaško suknjo in oditi v Judenburg. Po dobrem mesecu vojaškega službovanja (do 27. decembra 1915), ki ga je deloma preživel v vojaški bolnici v St. Michaelu nad Leobnom,²⁸ se je vrnil nazaj v rožniško samoto. Po svoji vrnitvi v Ljubljano je večkrat ostajal čez noč v mestu, kadar se je zapoznil, in je prenočil pri kakem znancu ali v hotelu. Ponočno vračanje na Rožnik je bilo zanj neprijetno ne samo zaradi velike oddaljenosti od mesta, marveč tudi zato, ker je bil na samotnem potu izpostavljen zavratnim napadom neznancev, kar se mu je že prej nekoč pripetilo, n. pr. 30. septembra 1913 zvečer, ko ga je tak lopov napadel in celo ranil po obrazu.²⁹

Dasi je bilo bivanje na Rožniku zanj neprikladno in so se trudili zlasti predzadnji dve vojni leti 1916–17 njegovi znanci, v prvi vrsti njegov bratranec Izidor Cankar, da bi ga spravili od tam v mesto na primernejše stanovanje, vendar ni zlahka zapustil priljubljenega Tuskula.³⁰ Na njegovo odločitev, da mu le dá slovo, je morda v precejšnji meri vplivalo surovo, s svinčnikom pisano, nedatirano in nepodpisano pismo, ohranjeno v njegovi zapuščini. V njem pisec, verjetno eden izmed Franzotovih sinov, zahteva, da naj plača dolg, ki da si ga je le z lažmi in hinavstvom nakopal. Avgusta 1917 se je Ivan Cankar v »Unionu« po naključju spoznal z dr. Josipom Puntarjem,³¹ pri katerem je še istega dne prenočeval. To je bilo na stanovanju pri gospodinjki Uršuli Arkovi, vdovi po železničarskem upokojencu, v Skofji ulici šte. 9, na katerem je ostajal še nadalje tako, da je delil sobo v I. nadstropju z dr. Puntarjem in kasneje še s Fr. Jezem, ki je tudi prišel stanovat v to »jamo razbojnikov«, kakor so jo imenovali zaradi svojih imen. Tu je Cankar v glavnem prebival nad eno leto. Vmes je prenočeval še pri drugih znancih, kakor n. pr. jeseni 1917 z Matijo Malešičem celo v dr. Krekovi vili v Prisojni ulici šte. 8.³² V tem času, ko je zapustil Rožnik nekako začetek septembra 1917, se je celo hvalil, da je kakor kralj, ker da ima na razpolago kar tri stanovanja.³³ Pri tem je morda poleg Skofje ulice menil najbrž tudi stanovanje pri Rohrmannovih na Šentpetrski cesti šte. 28, kjer je nekaj časa stanoval po odhodu z Rožnika.³⁴ Zanimivo je, da Cankar svojega naslova v Skofji ulici sploh najbrž niti prijavil ni in da celo na ljubljanski policiji niso vedeli zanj, kakor kaže vabilo

²⁶ Sopek Cankarjevih pisem iz Slovenskih goric na Rožnik. Lj. 1943, 11.

²⁷ Dr. Avgust Reisman, Pri Ivanu Cankarju. Tabor (Mb) 25. dec. 1921; isti, Na sprehodu z Ivanom Cankarjem. KolCD 1941, 70–72.

²⁸ Neobjavljen in nedatiran dopis Ivana Cankarja Juli Vovkovi. (NUK)

²⁹ Gl. Zarja šte. 698, 2. okt. 1915.

³⁰ Prim. črtico »Ob selitvi«. CZS XX. 244–53.

³¹ Dr. Josip Puntar, Ivan Cankar. DS 1920, 33.

³² Matija Malešič, Ivan Cankar. Luč (Zgb) 1919, 188.

³³ Gustav Strniša, Popotnik (Spomin na Ivana Cankarja). J šte. 103, 3. maja 1922.

³⁴ CP III. 263.

z dne 11. marca 1918, s katerim ga je »ministerialna komisija« klicala na zaslisanje. Naslovljeno je namreč še vedno na Rožnik in šele drugo vabilo z dne 14. marca 1918 je prišlo na pravi naslov. Verjetno je Cankar ob tej priliki morda na opomin policije prijavil to svoje stanovanje 20. marca 1918, kakor priča izpisek iz zglasevalnih pol [štev. 20 (400)] v »Popisnicah« na ljubljanskem magistratu, ki si ga je napravil Fran Vesel dne 5. julija 1930.³⁵ Po odhodu dr. Puntarja v Trst septembra 1918 se je nato naslednjega meseca selil tudi Cankar in prišel 4. oktobra stanovat k Lujizi Ravnikarjevi na Kongresni trg štev. 5. Ta je bila »uradniška sirota«, doma iz Vipave, in se je preživljala z oddajanjem stanovanja podnajemnikom. Novo stanovanje je bilo v I. nadstropju »na vodo«, gledano od Ljubljane, kamor se je prišlo skozi pritličje s Kongresnega trga. V tej hiši se je Ivan Cankar 29. oktobra 1918 zvečer ponesrečil, ko je padel po stopnicah, ki vodijo navzdol na majhno dvorišče. To deli trakt hiše, ki stoji ob Kongresnem trgu, od trakta, ki stoji ob Ljubljani, v katerem je Cankar stanoval. Ker se je pobil na tilniku, so ga odpeljali v kirurški oddelk bolnišnice, od koder so ga 18. novembra odpustili kot zdravega. Po odhodu iz bolnišnice je stanoval pri Rohrmannovih do 25. novembra, ko je moral vnovič v bolnišnico. To pot v interni oddelk v sobo štev. 25 v I. nadstropju, kjer je 11. decembra 1918 umrl.

Ta kratki pregled Cankarjevih bivališč v Ljubljani je resničen odsev njegovih neurejenih gmotnih razmer, ki mu niso dovoljevale, da bi se neke ustalil in si ustvaril mirno zatočišče. Večno menjavanje stanovanj je tudi v njegovem literarnem delu zapustilo svoje sledove: tisti njegov neprijetni občutek, da ni nikjer doma, občutek »popotništva«, ki se ga ni iznebil vse do konca svojega življenja.

France Dobrovoljc

H KORESPONDENCI TRUBAR-BULLINGER

Trubarjevo nagibanje k evnglijanstvu se najočitneje kaže v njegovih dopisih Heinrichu Bullingerju (1504–1575), Zvinglijevemu nasledniku, ki je nadaljeval, izvedel in utrdil reformacijo v Zürichu. Doslej so bila znana 4 Trubarjeva pisma temu reformatorju (13. sept. 1555, 13. marca 1557, 10. julija 1557, 20. dec. 1557, gl. Elze, Trubers Briefe 19–34), eno se je z gotovostjo suponoriralo (ok. 8. nov. 1557, gl. prav tam 34). Ne glede na vrzeli, ki so za Trubarjeva pisma očitne, zlasti med 13. sept. 1555 in 13. marcem 1557, pa smo docela pogrešali Bullingerjevih pisem. Dve novi pismi, izmed njih eno Bullingerjevo, podrobneje osvetljujejo razmerje med slovenskim in švicarskim reformatorjem, posebej pa še prispevata k poznanju Trubarjevega življenja in dela. Izvedel sem zanj na podlagi podlistka »Die Bullinger-Briefsammlung« v Neue Zürcher Zeitung št. 2061 z dne 1. dec. 1944, ki poroča, da so dokončno uredili zbirko Bullingerjevih pisem.

Pregled korespondence

- Trubar — Bullingerju 13. sept. 1555 (Elze, Trubers Briefe 19)
- [Bullinger — Trubarju sept. (?) 1557 (ni ohr., gl. Tr. Br. 22)]
- Trubar — Bullingerju 13. marca 1557 (Tr. Br. 22)
- Trubar — Bullingerju 10. jul. 1557 (Tr. Br. 29)
- Bullinger — Trubarju 10. okt. 1557 (objavljeno tu niže)
- [Trubar — Bullingerju ok. 8. nov. 1557 (ni ohr., gl. Tr. Br. 34)]
- Trubar — Bullingerju 20. dec. 1557 (Tr. Br. 32)
- [Bullinger — Trubarju apr. 1558 (ni ohr., gl. v niže objavljenem Trubarjevem pismu)]
- Trubar — Bullingerju 1. febr. 1559 (objavljeno tu niže).

³⁵ Veselova mapa (NUK).